

*Varga Erika – Marosné Kuna Zsuzsanna – Miskolciné
Mikáczó Andrea – Kollár Péter – Czeglédi Csilla*

A hazai felsőfokú képzésben oktatott vállalkozói ismeretek hallgatói megítélése

The Assessment of the Hungarian Entrepreneurship Education in the Higher Education by Students

Összefoglalás

Jelen tanulmány célja, hogy összefoglalót nyújtson az olvasók számára egy kétéves stratégiai kutatás főbb eredményeiről, megállapításairól és javaslatairól. A kutatás témáját a vállalkozói ismeretek oktatása, annak a felsőoktatásban meglévő lehetőségei és kihívásai jelentették, és abban a viseigrádi országok egyetemei képviseltették magukat. A projekt a gazdasági és társadalmi fejlődést célozta meg az innovatív vállalkozói ismeretek segítségével, valamint további céljai között szerepelt az oktatás és az üzleti szféra kapcsolatainak szorosabbra fűzése is. Nemcsak egyetemi oktatókat, kutatókat és tanárokat szólított meg, hanem szakértőket, munkáltatókat és munkavállalókat is. Az eredmények a hallgatók részéről megmutatkozó kevés vállalkozói hajlandóságra mutattak rá, melynek okául a kockázatkerülést, önbizalomhiányt és kellő szaktudás, szakismeret hiányát jelölték meg. Megfontolandó lenne olyan pedagógiai módszerek alkalmazása az oktatásban, amelyek elősegítik a diákok önmegevalósítását. Ezzel párhuzamosan mielőbb gyakorlatorientált képzésre is szükség lenne.

VARGA ERIKA, MAROSNÉ KUNA ZSUZSANNA, MISKOLCINÉ MIKÁCZÓ ANDREA, KOLLÁR PÉTER, CZEGLÉDI CSILLA, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.

Summary

Our paper summarises the main findings of a two-year long strategic V4 project entitled 'Entrepreneurship education Opportunities and challenges for universities in Visegrád countries'. The general objective of the project was to develop the economy and the society of the V4 countries by means of entrepreneurship education, which can contribute to the more intense improvement of the entrepreneurial, business and innovative competencies of the next generation. The project not only addressed professors, teachers, instructors and educators but also experts, practitioners, policymakers and successful businesspeople. The present paper is aimed at giving an overview of our analysis and research by presenting the current situation of entrepreneurship education in higher education. As far as methodology is concerned, questionnaires and focus group examinations were also conducted. Recommendations are also made to integrate and cooperate entrepreneurship in the national practical education.

BEVEZETÉS

A vállalkozói ismeretek oktatásáról szóló jelen cikk az *Innovatív vállalkozói ismeretek oktatása, mint a Visegrádi régió jövőbeli prosperitásának szükséges előfeltétele* című stratégiai visegrádi projekt egyik eredménye. Ez a kétéves projekt 2014 augusztusában indult, és 2016 szeptemberében ért véget.

A projekt általános célkitűzése a V4-régió gazdasági és társadalmi fejlesztése az innovatív vállalkozói ismeretek oktatásának elősegítésével, amely hozzájárulhat a következő vállalkozói nemzedék intenzívebb vállalkozói, üzleti és innovatív kompetenciáinak fejlesztéséhez. A projekt magyarországi kutatócsoportjának tagjai a Szent István Egyetem szakértő oktatói. A projekt nemcsak oktatási szakembereket, hanem a vállalkozói ismeretek oktatásának gyakorlati szakértőit, döntéshozóit és sikeres üzletembereket is megszólított.

A jelen cikkünk célja, hogy áttekintést nyújtson a kutatómunkánk során végzett elemzések egészéről, annak legfontosabb eredményeiről, és ismertesse a vállalkozói ismeretek oktatásának a kutatás színteréül választott felsőoktatási intézményekben tapasztalt jelenlegi állapotát, körülményeit. Továbbá a jelen elemzés olyan javaslatok és gondolatok megfogalmazására is törekszik, amelyek a magyar egyetemeken és főiskolákon folyó képzési programokban a vállalkozói ismeretek tananyagokban való elmélyítésének lehetőségére, valamint az ez irányú ismeretek komplex módon történő kezelésére (integrációjára) irányítja a figyelmet.

A kutatómunkánk során alkalmazott vizsgálati módszerek a következők voltak:

– Fókuszcsoportos vizsgálat a hallgatók vállalkozói ismeretekkel kapcsolatos ismereteiről és tapasztalatairól; az említett ismeretekkel kapcsolatos oktatási és tanulási folyamat kiértékelése, valamint a hallgatók javaslatai a tanulási folyamatok és a tanulói tevékenységek megújításáról az egyetemeken;

– Kérdőíves felmérés a hallgatók körében, amelynek kérdőívét a fókuszcsoportos vizsgálat eredményei alapján készítettük, és az a kiválasztott egyetemi gazdaságtudományi karok hallgatóinak vállalkozói ismeretekkel kapcsolatos percepciójára irányult.

Az OECD ezzel a kérdéssel foglalkozó tanulmányának ide vonatkozó része figyelmet szentel a vállalkozói ismeretek oktatásának helyzetére Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában, ami a V4-es országok szempontjából is fontos. Azzal a következtetéssel zárul, hogy a vállalkozói ismeretek oktatóinak nagy része hagyományos értelemben vett tanár, akik a vállalkozói ismeretekkel kapcsolatos kurzusokat jórészt az előadás módszerével tartják. Az interaktív módszereket, mint például a szerepjáték, az esettanulmányok megvitatása és a szimuláció, kevésbé használják. Az esettanulmányokat és egyéb interaktív pedagógiai módszereket nem használják ki, valamint nem élnek azzal a lehetőséggel sem, hogy üzletembereket és vállalkozókat hívjanak meg közös „beszélgetésre” a tanterembe. Az egyetemek a korábbi vállalkozók tapasztalatait korlátozott mértékben építik be az oktatásba. Ez jelentősen eltér néhány amerikai üzleti oktatási intézmény gyakorlatától, ahol a hallgatók és a vállalkozók egyaránt képviseltetik magukat a képzésben az oktatókhoz, a vendég előadókhoz vagy a kari, hallgatói vagy adminisztratív tanácsadókhoz hasonlóan a vállalkozói ismeretek oktatásában.

Az oktatók követendő példák a hallgatók szemében. Az egyetemista fiatalok közti pozitív hozzáállás a vállalkozás, az innováció és a reorientáció iránt megköveteli, hogy az oktatóknak is legyen erre vonatkozó tudásuk. Ezért fontos a tanárképzésben is a vállalkozói ismeretekre összpontosítani, és kompetenciafejlesztő kurzusokat ajánlani az aktív oktatóknak. Az Európai Bizottság ezért alkotta meg az Oktatói Útmutatót.

VÁLLALKOZÓVÁ VÁLÁS A PÁLYAKEZDŐK SZEMSZÖGÉBŐL – EGY FÓKUSZCSONPORTOS KUTATÁS

A fókuszcsoportos vizsgálat során arra törekedtünk, hogy a csoportok összetétele tanulmányaik alapján homogén legyen, vagyis egymáshoz minél inkább hasonló vagy azonos szakon tanuló résztvevők legyenek. A célcsoport megfelelően szelektált tagjai egymás között beszélgettek, és megosztották a felvetett kérdésekkel kapcsolatos véleményüket, tapasztalataikat.

A fókuszcsoportos kutatási módszer

A fókuszcsoportos kutatási módszer a kvalitatív kutatási módszerek közé tartozik, és gyakran használják a társadalomtudományok területén és a marketingben is. A kutatási folyamat formalizált, hivatalos, amelynek során egy kisebb csoport interaktív módon megvitat egy témát vagy koncepciót. A csoport általában 6–12 emberből áll, és a strukturálatlan megbeszélést, vitát egy vagy két képzett moderátor irányítja, amely 90–120 percig tart. A párbeszéd és a fókusztagokkal folytatott megbeszélés segítségével a moderátorok mélyebb betekintést nyernek a témába. Gray szerint: „A fókuszcsoportok előnye, hogy számtalan vélemény kerül felszínre, míg a csoportdinamika gyakran új perspektívákat generál. Valójában ezek az új perspektívák egy új kutatás alapjait is képezhetik.”

Csoportösszetétel és situációs tényezők

Vizsgálataink során hat fókuszcsoportos beszélgetésre került sor Gödöllőn és Budapesten. Három gazdasági jellegű MA-képzésen (vezetés és szervezés szak két csoport, továbbá pénzügy szak egy csoport) tanulmányokat folytató hallgatói csoporttal és három nem gazdasági jellegű MA-képzésen (két bölcsész szak és egy állatorvosi szak) tanulmányokat folytató csoporttal beszélgettünk. A vizsgálat helyszínéül egyetemünk campusai szolgáltak. Igyekeztünk nyugodt, semleges légkört biztosítani a résztvevők számára a szabad véleménynyilvánítás elősegítésére. Oldott hangulatban zajlott a beszélgetés, mivel ismerték egymást a megkérdezettek. Fontos szabály volt egymás véleményének meghallgatása.

A fókuszcsoportok vezérfonala

Az interjúk vezérfonalát minden esetben a kutatás előtt meghatározott, vizsgálni kívánt kérdések szabták meg. Törekedtünk az azonos módon megfogalmazott egyértelmű és nyitott kérdések feltevésére minden helyszínen. Az előre meghatározott struktúra mellett átvezető kérdésekkel segítettük a kevésbé domináns hallgatók megnyilvánulását.

Szociálpszichológiai folyamatok és tapasztalatok

A hat fókuszcsoport esetében eltérő csoportdinamikai folyamatokkal találkozhatunk. A legösszetartóbb, leginkább együttműködő csoport a pénzügy szakos hallgatóké volt. Ennek oka az lehet, hogy ezen a szakon van a legtöbb kis csoportos tanóra. A résztvevőkre többféle nyomás nehezedett, egyrészt az újfajta szituációból adódó kihívások, másrészt a többiekkel szembeni vélemények alapján kialakuló ellentmondásokból fakadó feszültségek, amelyekkel meg kellett küzdeniük a vizsgálat során. Emiatt mindegyik csoport esetén talákoztunk beszédesebb hallgatóval, aki jelentős hatással volt a csoport működésére, valamint csendesebb, visszahúzóbb hallgatóval, akinek nehezebben ment a véleménykimondás. Utóbbiak nagyon ritkán szólaltak meg, de ennek ellenére rendkívül hasznos információkkal segítették a témák boncolgatását.

Vizsgált témakörök

A beszélgetések során a következő témaköröket jártuk körül:

- vállalkozói léthez kapcsolható fogalmak jelentése,
- vállalkozással kapcsolatos tulajdonságok,
- saját vállalkozás elindításához szükséges tudás és alapkészségek,
- vállalkozásindítási hajlandóság pályakezdőként,
- információforrások a témában,
- a képzés fejlesztésére vonatkozó javaslatok.

Prioritások és eredmények

A fókuszcsoportos vizsgálatok mindegyikében a félig strukturált vezérfonalat használtuk, az eredményeket illetően a tematikusságra, a szisztematikusságra törekedtünk. Az elemzést és a vélemények gyűjtését a jegyzetalapú gyorslezési technikával, az állatorvosi csoportnál hanganyagfelvétel segítségével és a gazdasági tanulmányokat folytató hallgatóknál hangrögzítő kamera használatával végeztük. Ezen általunk alkalmazott módszerek segítségével releváns mondatokat, véleményeket tudtunk a hallgatók által említett vélemények között azonosítani.

Vállalkozási hajlandósághoz kapcsolódó fogalmak

A hallgatóknak a vizsgálataink során feltárt vállalkozási hajlandóságához kapcsolódó fogalmait az *1. táblázatban* ismertetjük, a válaszadók által társított jellemzőkkel. Ezek a fogalmak a vállalkozói szellem, a vállalkozói létre való oktatás, a sikeres vállalkozó.

Vállalkozásindítási hajlandóság pályakezdőként

Megállapítható, hogy a vizsgált hallgatók többsége jellemzően nem tud azonosulni azzal a gondolattal, hogy közvetlenül a képzés befejeztével, pályakezdőként vállalkozóként vagy vállalkozás működtetőjeként kezdjen dolgozni. Az állatorvosi képzés hallgatóiból álló fókuszcsoport esetében ezt még erősíti, hogy öt évig jogi előírások miatt nem is indíthatnak önálló vállalkozást az egyetem elvégzése után. Ezért lehet az is, hogy állatorvosként más területen indítandó vállalkozásra nem is gondoltak.

Az okozatot többnyire a gyakorlat vagy a tapasztalat hiányára vezették vissza. Felmerültek még személyiségből eredő korlátok, mint az önbizalomhiány, az ötlet és a lehetőség hiánya, továbbá a gazdasági okok, mint például a tőkehiány. Ugyanakkor a vizsgált hallgatók közül akadnak olyanok is, akik szívesen vállalkoznának, de esetükben is elhangzott, hogy előbb tapasztalatot, gyakorlatot és tőkét gyűjtenének. Az utóbbi kategóriába a gazdasági irányultságú képzésen részt vevő hallgatókat sorolhatjuk. Ők a vállalkozói lét előnyeként említették, hogy kötetlenül dolgozhatnak, saját maguk oszthatják be az idejüket.

A diploma megszerzése utáni vállalkozóvá válás leggyakoribb ellenérveként a tapasztalat hiányát és a tőkehiányt említették. Tudásukat inkább elméletinek ítélik, gyakorlati tudással kevésbé rendelkeznek, és a meglévő ismereteiket sem képesek komplex módon kezelni, szintetizálni. Problémának érzik a megfelelő, kreatív ötlet hiányát. Nem motiváltak arra, hogy a megszerzett tudással vállalkozóvá váljanak. Hiányzik a képzés során az önállóságra nevelés, a többségük nem is merne belevágni az önálló vállalkozói létbe. A nem gazdasági képzésben részt vevő hallgatók jobban hangsúlyozták a kapcsolati tőke hiányát, és azt, hogy kockázatosnak ítélik a vállalkozói környezetet. Közösen összeállva, kisebb kockázatot vállalva sem gondolkodnak ebben. A munka világát sem ismerik még.

1. táblázat: Vállalkozási hajlandósághoz kapcsolódó, feltárt fogalmak

Gazdasági képzés hallgatói válaszai	Nem gazdasági képzés hallgatói válaszai
<p>Vállalkozói szellem</p> <p>képesség, hajlandóság új utak keresésére, belevágni újba, ismeretlenbe; belső motiváció; kihívások keresése, kockázatvállalás; önállóság, függetlenség; nyitottság; proaktivitás, kreativitás; üggyfélbarát szemlélet;</p>	<p>Vállalkozói szellem</p> <p>olyan „plusz”, amire születni kell, nem minden emberben van jelen; határozottság; céltudatosság; önállóság, önfenntartó képesség; bátorság, kockázatvállalás; újdomság iránti nyitottság;</p>
<p>Vállalkozói létre való oktatás</p> <p>elméleti és gyakorlati jellegű ismeretek egyaránt szükségesek; gyakorlati szakemberek saját tapasztalatának átadása; pályázati lehetőségek feltárása; problémamegoldás tréningezése; szemléletformálás; önismeret-fejlesztés;</p>	<p>Vállalkozói létre való oktatás</p> <p>szígeszerűen jelennek meg ismeretanyagok a képzés során; ezen ismeretek szintetizálására van szükség; az elméleti ismeretek gyakorlati alapokra történő helyezése szükséges; elméleti oktatók közreműködése gyakorlati szakemberek tutorálása mellett; gyakorlat, tapasztalatszerzés – vállalatlátogatással; esettanulmányok feladatok megoldásával;</p>
<p>Egy sikeres vállalkozó</p> <p>ismert branddel rendelkezik; profitorientált; hosszú távú stabilitásra törekszik; megújulási készséggel bír; széles körű, komplex ismeretekkel rendelkezik; rátermett; agilis; kitartó; szívós;</p>	<p>Egy sikeres vállalkozó</p> <p>jó kommunikációs készséggel rendelkezik; önálló; céltudatos; összeszedett, rendezett; széles körű, komplex ismeretekkel rendelkezik; eltervez és megvalósít; jó vezető, jó koordinátor; van akaratereje; alkalmazkodik a helyzethez; gyorsan reagál;</p>

Forrás: Saját kutatás.

Természetesen a válaszadók között voltak olyanok is, akik egyáltalán nem kívánnak vállalkozóvá válni, ők többnyire személyiségi okokra hivatkoztak. A gazdasági képzésben tanuló hallgatók egyik csoportjában rövid vita bontakozott ki az alkalmazotti lét vs. vállalkozói lét előnyeiről és hátrányairól. Akik nem lennének vállalkozók, azok leggyakrabban az alkalmazotti lét nagyobb biztonságára hivatkoztak, de az indoklásban előfordult ennek épp a fordítottja.

Tudás, alapkészség, amely egy vállalkozás indításához szükséges

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a megkérdezett diákjaink képzési formától függetlenül említették, hogy a képzésük túl elméleti. Ebből az is következik, hogy a 2. táblázatban szereplő készségek oktatása, fejlesztése csak részben valósul meg a jelenlegi oktatási rendszerben.

Az információforrásokra vonatkozó kérdéskör esetében a csoportos interjújn részt vevő hallgatók közül nagyon kevesen említettek a vállalkozás beindításával, alapításával relevánsan és célzottan foglalkozó információforrásokat. Kiemelendő azonban, hogy az érintett hallgatók közel 90%-a a közvetlen környezetétől (család, barátok, ismerősök, tanárok) és az interneten tájékozódna. Jellemzően nem a tanulmányaik kapcsán ismerték meg ezeket a forrásokat. Kapcsolódó információforrásokként említhető még az adóhivatal és egyes szervei, a szakmai kamarák és egyéb, különböző szervezetek (amelyek a legtöbb esetben nem is konkrétan, hanem gyűjtőnévként, nem pontosítva jelentek meg), ügyvédek, tanárok, valamint könyvelők.

2. táblázat: Vállalkozásindításhoz szükséges tudás, alapkészségek

Gazdasági képzés hallgatói válaszai	Nem gazdasági képzés hallgatói válaszai
kommunikációs ismeretek	kreativitás
érdekérvényesítő képesség	kezdeményezőkézség
kockázatvállalás	kitartás
kapcsolatteremtő készség	gazdasági, közgazdasági alapok
felelősségvállalás	jogi ismeretek
jogi ismeretek	munkaerőpiaci ismeretek
stressztűrő képesség	pénzügyi, számviteli ismeretek
nyelvi kompetenciák	marketingismeretek
gazdasági, közgazdasági alapismeret	vállalkozói ismeretek
jogi ismeret	üzleti tervezés
pénzgazdálkodási készség	vállalkozásindítás feltételrendszerének ismerete
informatikai ismeretek	pályázati lehetőségek ismerete
marketingismeret	bürokráciában való eligazodás
piac, versenytársismeret	szakismeret (ért ahhoz, amire vállalkozik, vagy tanácsadóként van hozzáértő segítsége)
türelem	önismeret
csapatpszellelem	interperszonális készségek
dörzsöltség/rátermettség/agilitás	

Forrás: Saját kutatás.

A válaszadók jelentős aránya úgy érzi, hogy nagyon kevés nyilvánosan elérhető információ áll rendelkezésre egy vállalkozás beindításáról. Akadtak olyanok, akik úgy gondolták, értékes szakmai kapcsolatokon keresztül lehet csak egy vállalkozást elindítani, valamint olyanok, akik inkább szakemberhez (könyvelő, ügyvéd/jogász, pénzügyi szakértő) fordulnának, de ezzel az ismerettséggel, kapcsolati tőkével még nem rendelkeznek. Hiányosak a vállalkozásindítással kapcsolatos információk, elméleti az

oktatás, szigetszerű információhalmazt kapnak, és az „ötletelés” sem erőssége a diákoknak. Ha nincs családi háttér és már meglévő vállalkozás a környezetükben, csak kevesen mernek belevágni. Több spinoff cég indítására lenne szükség, valamint az oktatás gyakorlatias jellegének erősítését is fontosnak tartják.

Információszerzőként a hallgatók által megjelölt információforrások:

- vállalkozó ismerősök,
- az ötletéhez hasonló területen működő sikeres vállalkozó,
- interneten keresztül elérhető szakmai anyagok,
- hasonló motiváltsággal rendelkező emberek,
- szakmai előadásokon, rendezvényeken elhangzó ismeretek,
- munkaügyi kirendeltségek, hivatalok,
- EU-s pályázati felületek leírásai.

A képzés fejlesztése

A képzés fejlesztésére vonatkozó javaslatok többsége a gyakorlati óraszámok emelésére és egy-egy vállalkozás működtetésével kapcsolatos témát feldolgozó kurzusok létrehozására irányult. Kiemelendő válaszként említhetjük a vállalkozók és egyéb szakemberek bevonását az oktatásba, ingyenes fórumok biztosítását és anyagi forrás feltárásában való segítségnyújtást, melyben a képzőintézmény felelősségét hangsúlyozták. Összességében a következőket említették:

- gyakorlati kurzus a tanmenetben;
- fiktív vállalkozás létrehozásának gyakorlása;
- gyakorlatorientált képzés;
- gyakorlati helyek biztosítása;
- ingyenes fórumok: egyetemi állásbörzék, vállalkozók előadásai;
- gyakorlati órák, üzleti tervezés oktatása;
- vendég előadók, valós példák a gyakorlatból;
- duális képzés, mentorprogram;
- pályázatírás oktatása;
- már a középfokú oktatásban szükséges lenne gazdasági, pénzügyi alapismereteket oktatni;
- önállóságra, kreativitásra, önmegvalósításra való tréningezésre már a közoktatásban szükség lenne;
- szakmai kerekasztal-beszélgetések lehetőségének biztosítása a tanulmányok során sikeres vállalkozók közreműködésével, illetve olyan vállalkozókkal is, akik többször kezdték újra, és a buktatókra, nehézségekre világítanak rá;
- projektalapú modellezés egy-egy vállalkozó, cég tutorálásával és elméleti oktató közreműködésével.

A nem gazdasági szakos hallgatók fontosnak tartanak a vállalkozástan (de nem elméleti, történeti, hanem gyakorlati vonatkozásainak, működtetésének) nagyobb óraszámában, akár kis csoportosan történő oktatását. Ennek tematikája egy-egy téma, például vállalkozói, menedzsmenttel kapcsolatos probléma felvetését, megbeszélését,

megoldás felvázolását jelentené. Szeretnének konkrét vállalkozásba betekinteni, és ezt a tanulmányi keretbe belevenni. Ennek megvalósítására a hallgatók a következő lehetőségeket említették:

- tantárgyi struktúra, tantervi háló átdolgozása;
- gyakorlati szakemberek vendég előadóként történő bevonása;
- információforrások ismertetése;
- diplomás pályakövető rendszer kibővítése, alumni-rendszer ilyen irányú használata;
- olyan projektek, csoportmunkák elvégeztetése, amelynek tétje van;
- cégek bevonása: pénzbeli támogatások – kezdőtőke-lehetőségek, akár spinoff módon;
- szabadon választható tantárgyak meghirdetése vállalkozástan témakörben;
- esettanulmányok, modellezés, szimuláció bevonása az oktatásba;
- mentorprogram kibővítése;
- terepmunka arányának növelése.

Hallgatói kérdőíves kutatás eredményei

A vizsgálatainkhoz készített hallgatói kérdőívet összesen 297 fő töltötte ki. A nem reprezentatív, véletlenszerű mintaválasztás eredményeként a válaszadók 68%-a nő és 32%-a férfi volt, 76,1%-a alapszakon, míg 23,9%-a mesterszakon vagy magasabb képzési szinten folytatta tanulmányait. A kérdőívet kitöltők 78,5%-a nappali és 21,5%-a levelező képzésen vett részt.

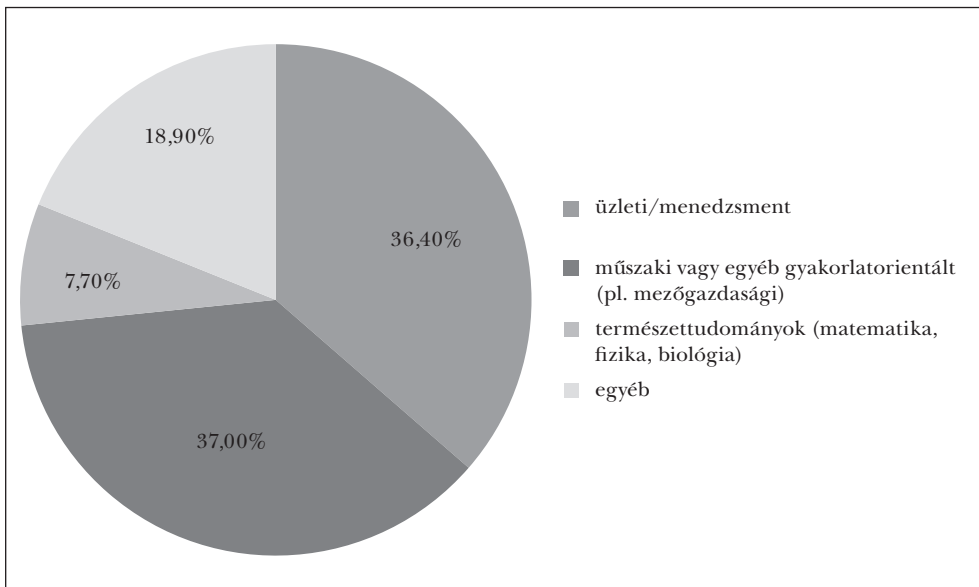
Kérdésünkre, hogy a válaszadók rendelkeznek-e munkatapasztalattal, azt a választ kaptuk, hogy a hallgatók 83,2%-a rendelkezik és 16,8%-a nem rendelkezik azzal. Ezen belül 52,9%-uknak jelenleg is van állása, míg 47,1%-ának nincs. A válaszadók 14,8%-a volt már vagy jelenleg is vállalkozó (szabadfoglalkozású vagy cégtulajdonos).

A kutatás során megvizsgáltuk, hogy milyen területen végzik a hallgatók a tanulmányaikat (1. ábra). Vizsgáltuk azt is, hogy a válaszadók egy 1-től 7-ig terjedő skálán miként vélekednek egyetemi teljesítményükről. Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a hallgatók átlagosan 4,65-re értékelték teljesítményüket. Az átlagtól való átlagos eltérés 1,2, a helyzeti középérték pedig 5 (2. ábra).

A kérdőívünk további részében megkérdeztük a hallgatókat, hogy vettek-e már részt üzleti, valamint vállalkozással kapcsolatos kurzusokon. Az előbbire a válaszadók 46,8%-a, míg az utóbbira 55,2%-a válaszolt igennel. Megkérdeztük azt is, hogy azért választották-e jelenlegi szakjukat, mert részt szerettek volna venni vállalkozással kapcsolatos kurzusokon. A kérdésre a válaszadók 31%-a adott helyes választ. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy azért választották-e jelenlegi szakjukat, mert részt szerettek volna venni üzleti és menedzsmentkurzusokon. Erre a kérdésre a hallgatók 32,7%-a adott igenlő választ.

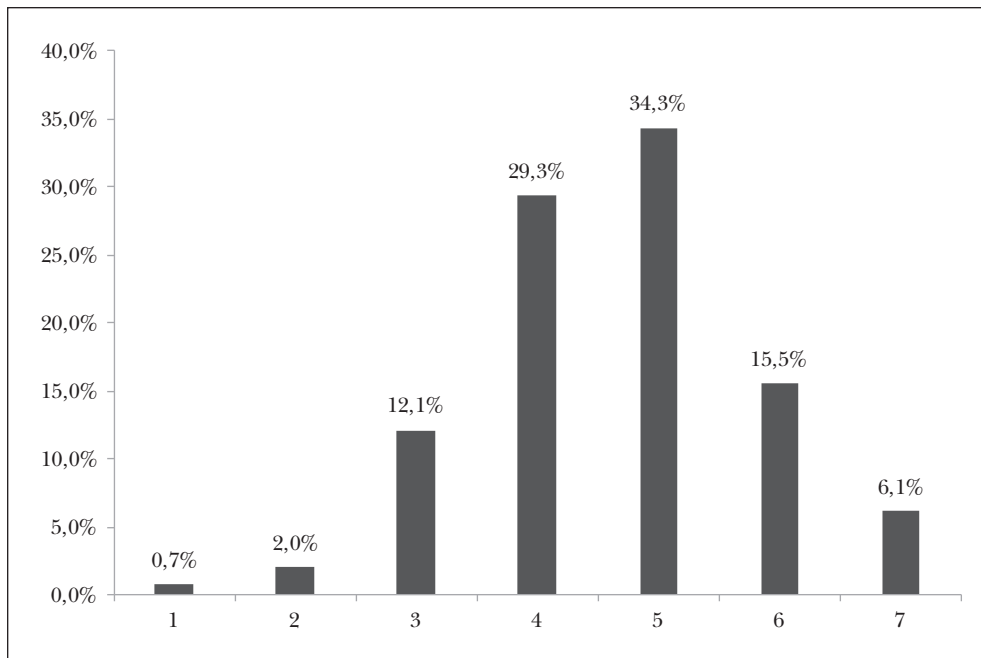
Megvizsgáltuk azt is, hogy mennyi időt (saját véleményük és megítélésük szerint a nagyon kevéstől az elég kevésen, a közepesen és az elég sokon keresztül a nagyon sokig tartó ötfokú skálán értékelve) szenteltek a válaszadók vállalkozással kapcsolatos

1. ábra: Milyen jellegű képzési területen tanul?

Forrás: Saját kutatás.

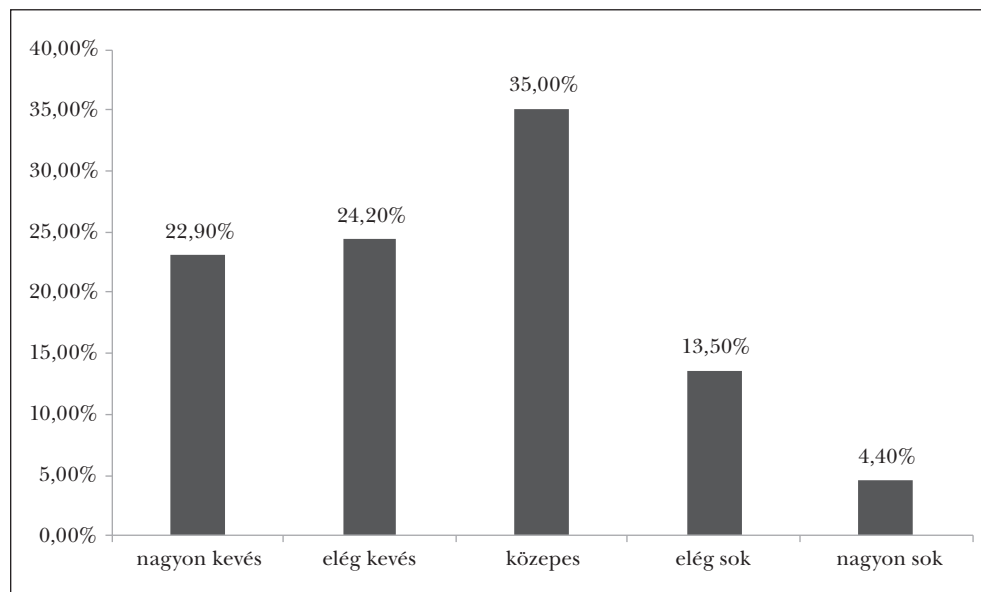
2. ábra: Hogyan értékelné egyetemi teljesítményét?

Forrás: Saját kutatás.

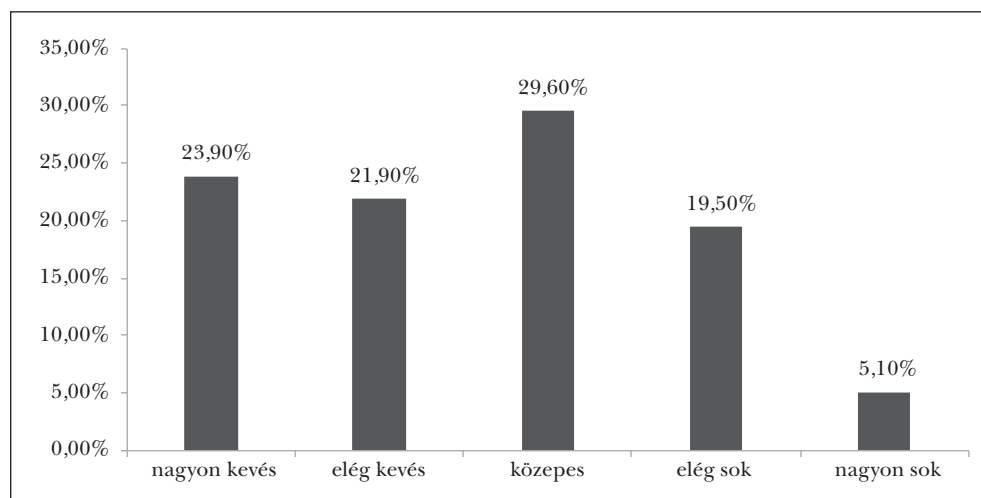
(pl. üzleti terv, cégalapítás, kisvállalkozások pénzügyei stb.) ismeretek elsajátítására. Az eredményeket a 3. ábra mutatja be, amely alapján elmondhatjuk, hogy a válaszadók jellemzően kevés időt szántak vállalkozással kapcsolatos ismeretek elsajátítására,

3. ábra: Mennyi időt szentelt vállalkozással kapcsolatos ismeretek elsajátítására?

Forrás: Saját kutatás.

4. ábra: A további üzleti és menedzsmentismeretek elsajátítására a hallgatók által fordított idő egymás arányában

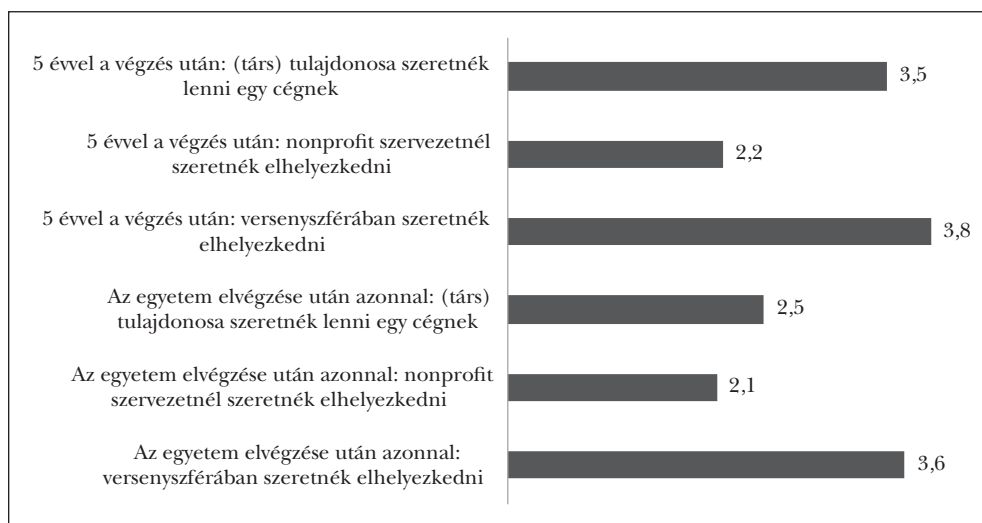

Forrás: Saját kutatás.

és összesen 17,90%-a jelölte, hogy elég sok vagy nagyon sok időt. Hasonló eredményeket kaptunk a más üzleti és menedzsmentismeretek (pl. menedzsment, pénzügy, marketing stb.) elsajátítására vonatkozó kérdésre (4. ábra). Összegzésként elmondhatjuk, hogy mindkét kérdés esetében a leggyakoribb válasz a „közepes” volt.

A továbbiakban a válaszadóknak az elhelyezkedésre vonatkozó állításokkal kapcsolatban kellett véleményt alkotniuk. Az egyes állításokat egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték annak megfelelően, hogy milyen mértékben (1 = egyáltalán nem; 5 = teljes mértékben) értenek egyet az állításokban megfogalmazottakkal. Az eredményeket az 5. ábrán olvashatjuk, ami alapján elmondhatjuk, hogy a válaszadók a diploma megszerzése után szívesebben helyezkednének el alkalmazottként a versenyszférában, mint hogy vállalkozóként dolgozzanak, ugyanakkor az „5 évvel a végzés után: (társ) tulajdonosa szeretnék lenni egy cégnek” állítással is egyetértenek a válaszadók.

5. ábra: Mennyire ért egyet az ábrában megfogalmazott állításokkal?

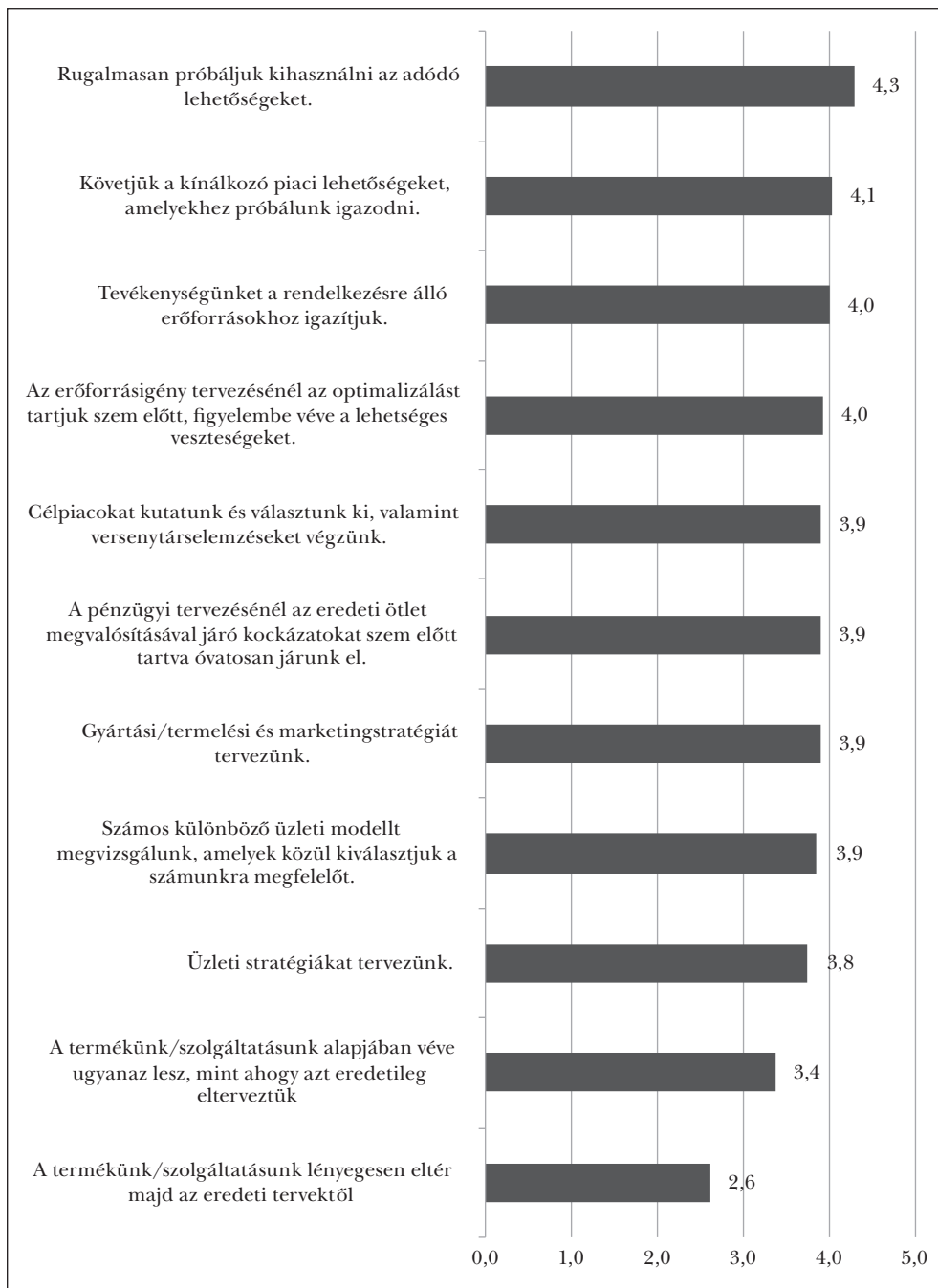

Forrás: Saját kutatás.

A továbbiakban arra kértük a kérdőív kitöltőit, hogy képzeljék el magukat egy vállalkozói csapat tagjaként, és jelöljék azt, hogy mennyire értenek egyet a 6. ábrában bemutatott állításokkal egy új vállalkozás startup (kezdeti) fázisával kapcsolatban. Az egyetértésüket egy 1-től 5-ig terjedő skálán tudták kifejezni.

Az előbbieket után megvizsgáltuk, hogy a hallgatók képviselőinek mennyi önbizalmuk van, mennyire magabiztosak a következőkben, a 7. ábrában bemutatott (a vállalkozás működtetése során felmerülő) feladatok ellátásában, és az arra adott hallgatói válaszok átlagértékeit. Az egyes feladatokat egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték a válaszadók, ahol az 1 jelölte, hogy legkevesbé tudja és 5 a leginkább tudja kategóriát. Érdekes az a tény, hogy az egyes feladatok esetében mért eredmények egyik esetben sem vesznek fel 3 alatti átlagértéket.

6. ábra: A megkérdezett hallgatók egy vállalkozás startup szakaszában elképzelt feladatai a válaszaik alapján

Forrás: Saját kutatás.

7. ábra: A hallgatók ötös skálán mért önbizalma az ábrában megjelölt feladatok elvégzéséhez

Forrás: Saját kutatás.

Végezetül megvizsgáltuk, hogy általában miként vélekednek a válaszadók a cégalapításról. A hallgatók cégalapításhoz való viszonyulását egy szemantikus differenciál jellegű skálán mértük. Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a válaszadók a cégalapítást jellemzően hasznosnak tartják, úgy érzik, hogy azt megéri megtenni, és pozitív tevékenységnek gondolják. Jól jellemzik ezt a 3. táblázatban közölt adatok.

3. táblázat: A hallgatók véleményének ötfokú skálán való megoszlása a cégalapítás egyes kérdéseiről

Általában véve egy cégalapítás egy ötfokú skálán értékelve						
	1	2	3	4	5	
haszontalan	2,4%	1,7%	31,6%	30,6%	33,7%	hasznos
elkeserítő	4,7%	6,4%	39,7%	33,0%	16,2%	megéri
negatív	4,0%	5,1%	33,3%	29,6%	27,9%	pozitív

Forrás: Saját kutatás.

JAVASLATOK

Fókuszcsoportos vizsgálat eredményei alapján megtehető javaslatok

Magyarországon a Fiatal Vállalkozók Országos Szövetségének 2014. évi felmérése alapján alacsony (35%) a magyar fiatalok vállalkozási hajlandósága. A megkérdezettek többsége kockázatkerülő, és 59 százalékukat a csődtől való félelem tartja vissza attól, hogy vállalkozást indítson. Ezt a vizsgálati eredményt erősítette meg a fókuszcsoportos vizsgálatunk is. Fontosnak tartjuk mind a gyakorlati szaktudás fejlesztését, mind pedig a hallgatók önbizalomhiányos személyiségi attitűdjének korrigálását. Ezt elsősorban üzleti, vállalkozói készségfejlesztő tréningeken vagy mentorálási programban tartjuk megvalósíthatónak.

Az oktatásból hiányzó gyakorlati útmutatás tájékoztatlansághoz vezet. Mivel az átadott információs anyag szigetyszerű, ezért a hallgatók nem látják át egységesen a vállalkozási környezet főbb tényezőit, intézményeit (pl. önkormányzatok, engedélyező hatóságok, bankok, ügyvédek, könyvelők stb.). Ennek felszámolására az oktatás jelenlegi tantárgyi szerkezetén, tantárgyi hálóján kellene változtatni. Az előbb említett problémán kívül még az is jellemző, hogy a hallgatók a tanultakat nem tudják alkalmazni. Ezen segíthetne a gyakorlat nagyobb arányú bevonása, például „learning by doing” elnevezésű gyakorlati oktatóssal, amelynek során a hallgatók valós környezetben, valódi projekteken, valós fizetésért dolgoznak, az úgynevezett klasszikus előadás formájú oktatás helyett.

Javasoljuk a karrierirodák funkcióinak kibővítését a vállalati kapcsolattartás irányába, amelynek a segítségével gyakorlati szakembereket gyakrabban, jobban be lehetne vonni a frontális oktatásba, illetve cégeket a mentorprogramokba.

A hallgatói kérdőíves kutatás eredményei alapján megtehető javaslatok

A hallgatóknak kiküldött kérdőívek eredményeiből kiderült, hogy a mintában szereplő válaszadók a diploma megszerzését követően inkább alkalmazottként helyezkednének el, és kevésbé vonzza őket, hogy vállalkozóként dolgozzanak. Hasonló megállapításokat tehetünk, ha a hallgatók öt éves terveit vizsgáljuk. A versenyszféra továbbra is vonzó perspektíva, ugyanakkor az „5 évvel a végzés után: (társ) tulajdonosa szeretnék lenni egy cégnek” állítással átlagosan 1 pontértékkel jobban egyetértenek a válaszadók. Ebből arra következtethetünk, hogy a vállalkozói lét nem áll messze a válaszadók elképzeléseitől, vagy nem zárkoznának el tőle, ugyanakkor a munkaerőpiacra kikerülve elsődlegesen tapasztalatot gyűjtenének. Ezeket az eredményeket a vállalkozói környezettel kapcsolatos hiányos ismeretekkel is magyarázhatjuk.

Az eredményekből szintén kiderül, hogy a megkérdezett hallgatók közel fele (47,2%-a) a tanulmányai alatt nagyon kevés vagy elég kevés időt fordított vállalkozással kapcsolatos ismeretek elsajátítására. Ez feltehetőleg a tantárgyi struktúrák sajátosságaira vezethető vissza. Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy tanulmányonként a hangsúlyok eltérőek lehetnek, ugyanakkor legyen szó gazdasági, műszaki vagy természettudományi területekről, a szakmába vágó vállalkozási profil nem elképzelhetetlen. Szükséges lehet tanulmányoktól függetlenül, a vállalkozással összefüggő ismeretek elsajátítását célzó kurzusok számának emelése, vagy az ilyen jellegű tantárgyak felvételi lehetőségének biztosítása.

Noha a fókuszcsoporthoz vizsgálatokból kiderült, hogy a megkérdezett hallgatókat különböző okok jellemzően visszatartják attól, hogy vállalkozást indítsanak, mégis határozott elképzeléseik vannak egy vállalkozás működtetéséhez szükséges készségekről, képességekről, ismereteikről. Ezt a megállapítást megerősíti a kérdőív egyik részében megadott feladat, melyben arra kértük a válaszadókat, hogy képzeljék el magukat egy vállalkozói csapat tagjaként, és értékeljenek különböző állításokat (valójában olyan feladatokat és cselekvési alternatívákat, melyek egy sikeres vállalkozás működtetése érdekében elengedhetetlenek) egy 1-től 5-ig terjedő skálán annak megfelelően, hogy milyen mértékben értenek egyet az állításokban megfogalmazottakkal. Leginkább (4 vagy a feletti átlag) a következő állításokkal értettek egyet: „Rugalmasan próbáljuk kihasználni az adódó lehetőségeket.” „Követjük a kínáló piaci lehetőségeket, amelyekhez próbálunk igazodni.” „Tevékenységünket a rendelkezésre álló erőforrásokhoz igazítjuk.” „Az erőforrásigény tervezésénél az optimalizálást tartjuk szem előtt, figyelembe véve a lehetséges veszteségeket.”

A kérdőíves kutatás során megvizsgáltuk, hogy a válaszadóknak mennyi önbizalmuk van, mennyire magabiztosak egy vállalkozás működtetése során felmerülő feladatok tekintetében. Az eredmények alapján azt mondhatjuk, hogy a válaszadók leginkább a napi problémák és a krízishelyzetek hatékony kezelése, az alkalmazottak inspirálása, ösztönzése és motiválása, továbbá az alkalmazottak felügyelete terén gondolják magu-

kat a legmagabiztosabbnak. Legkevésbé a pénzügyi kimutatások tanulmányozása és értelmezése, egy új termék/szolgáltatás versenyképes árának meghatározása, mások meggyőzése, egy új termék/szolgáltatás iránti kereslet megbecslése, a startup hozzájárulás és szükséges működő tőke megbecslése a vállalkozás elkezdéséhez/beindításához, ötletbörze területén rendelkeznek önbizalommal. Utóbbiakat olyan témaköröként is felfoghatjuk, melyekre a képzés során nagyobb hangsúlyt kellene fektetni.

A kérdőívben rákérdeztünk arra is, hogy miként viszonyulnak a cégalapításhoz. Az eredmények alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a válaszadók a cégalapítást jellemzően hasznosnak tartják, úgy érzik, hogy azt megéri megtenni, és pozitív tevékenységnek gondolják. Ebből is kiderül, hogy a megkérdezett hallgatók cégalapítási attitűdje inkább pozitív irányú, elfogadó, mintsem elutasító, ugyanakkor szükséges lehet a háttérben meghúzódó gátak további feltárása és ezek lebontása.

Felmerül a kérdés, hogy a vállalkozói létre való oktatást, az ismeretek elsajátítását kell-e és lehet-e hangsúlyosabbá tenni, vagy a felsőoktatásban részt vevő hallgatókat tudatosan ilyen irányba terelni. A kérdőíves kutatásokból kiderül, hogy a megkérdezett hallgatók nem zárkóznak el teljeskörűen egy vállalkozás indításától, de számos tényező visszatarthatja őket. Utalva a fókuszcsoporthoz vizsgálat eredményeire, ezek közül említhető az ismeret hiánya, mely különböző specifikus kurzusok indításával csökkenthető, ugyanakkor például a személyiségbeli jellemzők kizárólag magatartás-tudományi eszközökkel változtathatók, melyekkel kapcsolatban a felsőoktatás nem biztos, hogy elegendő kapacitással rendelkezik. Ha a vállalkozói létre való nevelés nemzeti vagy közösségi szinten a felsőoktatási stratégiákban és irányelvekben megjelenik, akkor utóbbira nagyobb hangsúlyt kell fektetni.

ÖSSZEGZÉS

A diákok esetében tapasztalható önbizalomhiány gátolhatja az esetleges vállalkozói készségek, motivációk felszínre kerülését. Ennek a részben átláthatatlan és kiszámíthatatlan társadalmi-gazdasági környezet is oka lehet, amely előnyben részesíti – elsősorban biztonsági szempontok alapján – az alkalmazotti munkaerőpiaci részvételt. Továbbá Magyarországon a „vállalkozó” kifejezés a rendszerváltás után majd 30 évvel még mindig negatív kicsengésű.

Meggondolandó, hogy a felsőoktatásban alkalmazhatók lennének olyan pedagógiai módszerek, amelyek elősegítik a diákok önmegvalósítását. Ezzel párhuzamosan, mielőbb gyakorlatorientált képzésre lenne szükség, amely magas szintű elméleti oktatással párosulva, koncentrálna – a szakmai tantárgyakon túl – az úgynevezett business tantárgyakra, mint a HR, a pénzügy, a könyvelés, a marketing, a kommunikáció, az üzleti etika, a protokoll, a stratégiai tervezés stb. Mindezen tantárgyak esetében az elemzésnek kell hangsúlyt kapnia. Vállalkozók bevonását az oktatásba nem előadások, hanem személyes interaktív találkozások alkalmával lenne érdemes megvalósítani.

Összefoglalva elmondható, hogy a fókuszcsoporthoz vizsgálatba bevont gazdasági és nem gazdasági képzési irányultságú szakok hallgatóinak véleménye között nem tudunk markáns különbséget kimutatni. Így megállapíthatjuk, hogy a tanulmányi irá-

nyultság csak részben határozza meg a hallgatóknak a vállalkozóvá válásról alkotott véleményét. Árnyalatnyi különbségeket tapasztaltunk, elsősorban a fogalmak értelmezése, a vállalkozói tulajdonságok értékelése között. Kiemelve a két szélsőséget:

– az állatorvosi szakon végző hallgatók affinitása, válaszadási hajlandósága, pontossága, szakszerűsége volt a legalacsonyabb,

– a pénzügy szakosok hozzáállása, fogalomhasználata, tájékozottsága sokrétűbb, mint a többi megkérdezetté, itt fordult elő legnagyobb számban, hogy el tudták képzelni a megkérdezettek, hogy vállalkozásba kezdjenek a közeljövőben (ha nem is a végzettség megszerzése után azonnal).

A megkérdezett fiatalok körében szembetűnő volt az önbizalom hiánya. Egyrészt ennek oka lehet az oktatás hiányossága, hisz személyre szabottabb, kis csoportos oktatással lehetne ezen javítani. Másrészt a bizonytalan társadalmi-gazdasági környezet is okozhatja ezt. A megkérdezettek képzési formától függetlenül említették, hogy a képzésük túl elméleti, az oktatásból hiányzik a gyakorlati útmutatás, a legtöbb esetben még az oktatók sincsenek tisztában a vállalkozás gyakorlati oldalával. Ezért az oktatás gyakorlatiasabbá tételét rendkívül fontosnak tartjuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Judit Bárczi et al.: *Key indices of financial controll*. Journal of International Scientific Publication: Economy And Business, Vol. 2, No. 1., 2008, 571–575.
- William J. Baumol – Carl J. Scramm – Robert E. Litan: *Good Capitalism, Bad Capitalism, and the Economics of Growth and Prosperity*. Yale University Press, New Haven, 2007.
- Andrea Bencsik – Tímea Juhász – Renáta Machova: *Mentoring Practice on Behalf of Knowledge Sharing in the Light of Education*. Acta Politechnica Hungarica, Vol. 9, No. 11., 2014, 95–114.
- John Bessant – Joe Tidd: *Innovation and Entrepreneurship*. John Wiley & Sons, Chichester, 2007.
- Miriám Bitterová – Csehné Papp Imola – Mikáczó Andrea: *Az oktatás gazdaságtana és minőségbiztosítása a felsőoktatásban folyó felnőttképzés szempontjából*. Felnőttképzés, 2010/3., 39–42. o.
- Miriám Bitterová – László Hajós: *The School Projekt Management. Influence on the Economy of Education*. Bulletin of the Szent István University, No. 1., 2009, 258–262.
- M. Brübach et al.: *Sicherheit und Gesundheitsschutz in land- und vorstwirtschaftlichen Kleinbetrieben. Probleme und Lösungsansätze. Präventionstrategie*. Hrsg.: Hans Jürgen Sauer IVSS-Sektion Landwirtschaft, Bundesverband der landwirtschaftlichen Berufsgenossenschaft, Kassel, 1999.
- Csilla Czeglédi – Tímea Juhász: *The Role of Tertiary Education in Career and Lifelong Learning Among Day-time Students*. The Journal of Education, Culture and Society, No., 2013, 190–198.
- Czeglédi Csilla et al.: *A vállalkozói ismeretek oktatásának helyzete a magyar felsőoktatásban*. Polgári Szemle, 2016/1–3., 208–228. o.
- Imola Csehné Papp – László Hajós: *Education and working live in Hungary*. Acta Technica Corviniensis – Bulletin of Engineering, No. 2., 2014, 105–110.
- Entrepreneurship and Higher Education*. OECD, 2008. www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8408031e.pdf
- Entrepreneurship at a Glance*. OECD, 2015. www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/entrepreneurship-at-a-glance_22266941
- Entrepreneurship Education – A Guide for Educators*. European Commission, 2014. <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7465>
- Fokozatúáltás a felsőoktatásban. A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai*. www.kormany.hu/download/d/90/30000/fels%C5%91oktat%C3%A1si%20koncept%C3%B3.pdf

- David E. Gray: *Doing Research in the Real World*. SAGE, Los Angeles, 2009, 233.
- Hajós László – Dolmány Ferenc: *A munkaerő mennyiségi növelésének lehetőségei Magyarországon*. *Gazdálkodás*, 2001/3., 1–15. o.
- László Hajós – János Magyarai – József Méhi: *Trends and Tendencies in Agricultural Work Organization*. *Bulletin of the Szent István University*, 1995–1996, 303–311.
- Kollár Péter: *Munkavállalói kompetenciák*. Magyar internetes agrárinformatikai tájság, 2016/212.
- Lentner Csaba: *Magyarország jövője 2025-ben – a tudomány szemszögéből*. *Polgári Szemle*, 2010/5., 101–107. o.
- Lentner Csaba – Kovács Róbert: *A magyar multik pénzügyi stratégiái Kelet-Közép-Európában, különös tekintettel Romániában*. In: Regionális átalakulás a Kárpát-medencében. Szerk.: Rácz Szilárd, MTA Regionális Tudományi Társaság, Pécs, 2006, 34–55. o.
- Magyarai János – László Hajós: *Possibilities of supporting the scheduling of farmers' short-term activities*. *Bulletin of the Szent István University*, 1993–1994, 111–119.
- Magyarai János – Hajós László: *Kisüzemi tevékenységek tervezése*. *Gazdálkodás*, 1998/4., 52–56. o.
- Marosné Kuna Zsuzsanna – Czeglédi Csilla: *Az érett korú munkavállalók mint humán tőke. Az oktatás szerepe foglalkoztatásuk növelésében*. *Munkaügyi Szemle*, 2014/3.
- Zsuzsanna Marosné Kuna – László Hajós: *Demographical Chances Versus (Age) Discrimination – Measurement*. *Annals of Faculty of Engineering Hunedoara – International Journal of Engineering*, Vol. 13, No. 1., 2015, 187–192.
- Miskolcíné Mikáczó Andrea: *A bolognai folyamat hatásai és minőségbiztosítási vetületei a magyar felsőoktatás szerkezetének átalakításában*. *Minőség és Megbízhatóság*, 2006/3., 137–144. o.
- Miskolcíné Mikáczó Andrea – Varga Erika: *Minőségi felsőoktatás vs. minőségi diploma, avagy a humántőkébe való képzési befektetés hasznosulása munkaerő-piaci aspektusból*. *Studia Mundi – Economica*, 2015/3., 44–53. o.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. ENQA, 2015.
- Alexandria Valerio – Brent Parton – Alicia Robb: *Entrepreneurship Education and Training Programs around the World. Dimensions for Success*. The World Bank, 2014. www.worldbank.org/en/topic/education/publication/entrepreneurship-education-and-training-programs-around-the-world-dimensions-for-success
- Erika Varga et al.: *The examination of students' relevant personal competencies in higher education in Hungary*. *Ekonomika polnohospodárstva*, No. 2., 2015, 78–87.
- Erika Varga et al.: *Personal competencies from the perspective of human resources management and the business programmes of higher education*. *Trendy v podnikani*, Vol. 5, No. 4., 2015, 22–31.
- Erika Varga – Csilla Czeglédi – László Hajós: *The examination of personal competencies as collateral of success from the point of view of students*. *Annals of Faculty of Engineering Hunedoara – International Journal of Engineering*. No. 4., 2015, 117–122.
- Varga Erika – Szira Zoltán: *A kompetencia értelmezései az emberierőforrás-menedzsmentben*. In: A megértés lehetőségei. *Tanulmányok a kommunikációtudomány (határ)területeiről*. Szerk.: Farkas Attila, F. Orosz Sára, Rudnák Ildikó, Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, 2016, 17–26. o.
- Varga Erika – Szira Zoltán – Boda Helga: *Munkaerő-piaci kompetenciák egy körének vizsgálata a munkáltatók szemszögéből*. In: A megértés lehetőségei. *Tanulmányok a kommunikációtudomány (határ)területeiről*. Szerk.: Farkas Attila, F. Orosz Sára, Rudnák Ildikó, Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, 2016, 27–38. o.
- Christine Volkmann et al.: *Educating the Next Wave of Entrepreneurs*. *World Economic Forum*, 2009. www.weforum.org/reports/educating-next-wave-entrepreneurs
- Zéman Zoltán: *Controlling a korszerű vállalatirányítás eszköze*. *Gazdálkodás*, 1997/2., 80–82. o.
- Zoltán Zéman – György Majoros: *Evaluation of the principle*. *Bulletin of the Szent István University*, No. 1., 2010, 348–369.
- Zéman Zoltán – Mahesh Singh Kumar – Bárczi Judit: *A működési, pénzügyi és stratégiai kockázatok feltérképezése, mérése és a kockázatjelentések tartalmi összefüggései*. *Controller Info*, 2014/12., 7–11. o.
- Zéman Zoltán – Bárczi Judit: *A pénzügyi kultúra és annak anomáliái*. *Polgári Szemle*, 2015/1–3., 101–108. o.
- Zéman Zoltán: *Új lendületben a gazdaságtudomány*. *Polgári Szemle*, 2016/1–3., 202–207. o.
- [www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20\(2\).pdf](http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20(2).pdf)